O PUBLIKACJI PT. „GEOGRAFIA URBANISTYCZNA”

JAN MACIEJ CHMIELEWSKI

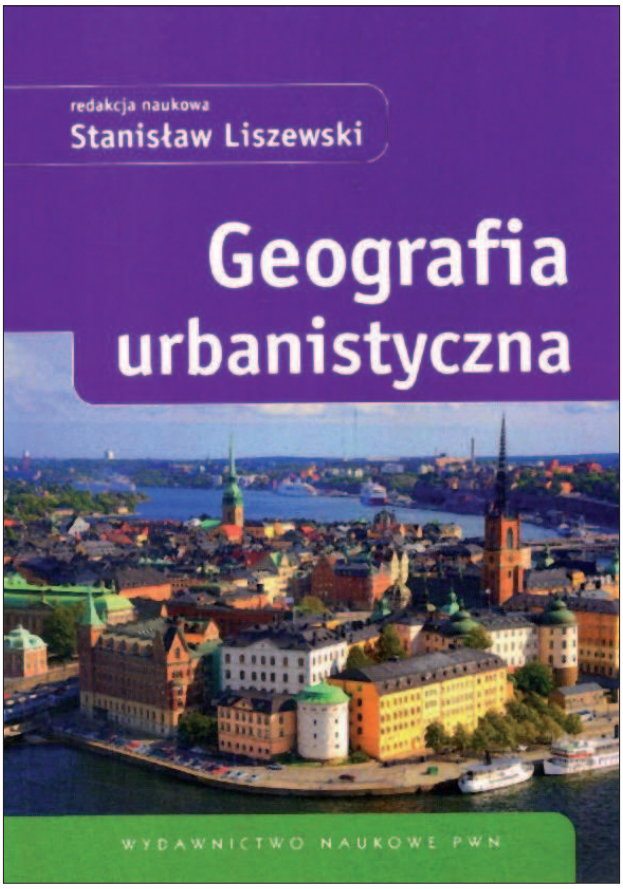

Redakcja „Kwartalnika Architektury i Urbanistyki” otrzymała pozycję książkową opracowaną pod redakcją Stanisława Liszewskiego, której tytuł „Geografia urbanistyczna” stał się wystarczającym powodem, aby ją przedstawić czytelnikom „Kwartalnika”. Na wstępie trzeba podkreślić, że jest to podręcznik akademicki przygotowany w związku z faktem uruchomienia na Uniwersytecie Łódzkim, w ramach kierunku studiów geografia, specjalizacji na poziomie magisterskim o nazwie „geografia urbanistyczna”. Podręcznik ten składa się ze wstępu i trzynastu rozdziałów opracowanych przez jedenastu autorów, geografów, związanych z Uniwersytetem Łódzkim.

Jak podkreślono we wstępie podręcznika geografia urbanistyczna wywodzi się z badań nad geografią osadnictwa, a jej związek z urbanistyką wynika z przekonania autorów, że wiedza potrzebna do „planowania ładu przestrzennego” współczesnych miast i osiedli ma charakter interdyscyplinarny, do której istotny wkład wprowadzają geografowie.

Opis miasta jako organizmu żywego i wielokrotnie złożonego pozwala spojrzeć na miasto z różnych pozycji i w ten sposób pogłębiać wiedzę o tym fenomenie ludzkiej działalności. Niewątpliwie badania geografów ukierunkowane na miasto odkrywają jego cechy najbardziej wszechstronnie i dzięki temu mogą mieć zastosowanie w różnorodnych pracach podejmowanych na rzecz poprawy i lepszej organizacji warunków życia mieszkańców.

Współczesne podejście do urbanistyki, zwłaszcza w zakresie projektowania i planowania, ujawniło szereg tematów wcześniej pomijanych. Przyjęta dziś powszechnie zasada zrównoważonego rozwoju zmusza planistów do zajmowania się zagadnieniami koncentrującymi się na odnowie miast, rewitalizacji objętych kryzysem obszarów, rewaloryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego i ogólnej humanizacji środowiska zamieszkania.

Plany odnowy obszarów już kiedyś zabudowanych stały się wyzwaniem dla planistów. W miastach europejskich przystosowuje się do nowych potrzeb tereny dawnych portów, zakładów przemysłowych, stacji kolejowych, jednostek wojskowych, których lokalizacje w strefach silnie zurbanizowanych stały się konfliktogenne. Przy podejmowaniu takich tematów wiedza o materii przekształcanych struktur i konsekwencji społecznych tymi przekształceniami wywoływanych staje się niezbędnym warunkiem

trafnych decyzji rozwojowych. Dlatego studia, które mogliby dostarczyć urbanistom geografowie byłyby bardzo pomocne w skutecznym planowaniu. Szkoda, że ten wątek badawczy w podręczniku słabo się zaznaczył, a jest on szczególnie ciekawy w świetle zrównoważonego rozwoju struktur osadniczych. Przyświeca tym procesom hasło miasta zwartego, oszczędnego energetycznie i przeciwdziałającego suburbanizacji zagrażającej utratom wartości przyrodniczych stref podmiejskich.

Współczesne miasto europejskie dotknięte jest szeregiem przypadłości, które mają lub powinny mieć wpływ na zagospodarowanie. Większość z nich w podręczniku omówiono, przywołując wcześniejsze badania geografów i ich poglądy w tych zakresach. Starzenie się populacji miejskiej, odśrodkowe ruchy migracyjne, narastające problemy transportowe, postępująca antropopresja na środowisko przyrodnicze, dezurbanizacja układów osadniczych, polaryzacja struktur społeczno-przestrzennych i inne, dzięki podręcznikowi są przekazywane studentom specjalizującym się w geografii urbanistycznej, co zapewne sprawi, że postrzeganie miasta w czasoprzestrzennym wymiarze zbliży ich do planistów zajmujących się sterowaniem procesów rozwojowych.

Tytuły poszczególnych rozdziałów omawianego podręcznika określają pola badań geografów w zakresie urbanistyki:

- Fizjografia urbanistyczna
- Klimat miasta
- Wybrane zagadnienia z historii budowy miast kręgu kultury europejskiej
- Demografia miasta
- Geografia społeczna miast, struktury społeczno-przestrzenne
- Procesy urbanizacji
- Formy i struktury przestrzenne wielkich skupisk miejskich
- Funkcje miasta
- Centra miast
- Sieć i system osadniczy miast
- Zastosowanie systemów informacji geograficznej (GIS) w geografii urbanistycznej
- Podstawy wyceny nieruchomości miejskich
- Studia inwentaryzacji urbanistycznej

Z łatwością dostrzeżemy, że pola te zazębiają się o badania prowadzone przez socjologów, kartografów, ekonomistów, a także urbanistów o proweniencji architektonicznej. Zarysowują się zatem wspólne obszary badawcze, w ramach których wkład geografii urbanistycznej byłby wielce pożyteczny w doskonaleniu metod planistycznych podejmowanych dla różnych celów.

Planowanie przestrzenne w Polsce cierpi na brak studiów poprzedzających proces planistyczny, które powinny diagnozować zastane struktury osadnicze, a także badać możliwości ich przekształcania metodami projektowania urbanistycznego. W rozwijaniu takich przedplanistycznych studiów udział geografów jest szczególnie ważny. Badania geograficzne nad osadnictwem mogłyby więc być mocniej wykorzystywane przy podejmowaniu decyzji projektowo-planistycznych, zwłaszcza przy uruchamianiu programów rewitalizacji struktur zdegradowanych.

Fakt powstania specjalności geografia urbanistyczna na Uniwersytecie Łódzkim należałoby przyjąć z aprobatą i z zainteresowaniem, jak dalece specjalność ta ukierunkuje pola badawcze geografów. Środowisko architektów i urbanistów dostrzega pewne słabości w tych pracach, głównie dotyczą one przeterminowanej aktualności przedstawianych wyników badań. Geografia osadnictwa wypracowała szereg szczegółowych i inspirujących metod badawczych pozwalających diagnozować badane struktury miejskie. Wadą tych metod z pozycji projektanta jest ich czasochłonność i związana z tym kosztochłonność. Projektantom zależy zwykle na szybkiej diagnozie, a nie na jej szczegółowości. Ważniejsze jest wskazanie trendów przekształceń niż dokładność charakteryzujących je parametrów. W tym sensie wyniki badań publikowane w momencie, kiedy są już nieaktualne, sprawia, że ich wartość bardziej interesuje historyka osadnictwa niż kreatora przekształceń.

Za swej natury podręcznik akademicki koncentruje się na prezentacji badań, które w literaturze geograficzno-urbanistycznej były prowadzone i określiły szkoły i sposoby opisujące procesy zachodzące w osadnictwie. Sposób prezentacji tych badań odnosi się więc przede wszystkim do ich warstwy metodycznej, a mniej do opisu przyczyn, takiego a nie innego odczytu tych procesów. Tekst odwołuje się do literatury autorstwa głównie geografów, co jest zrozumiałe, ale spłyca ogląd omawianych zagadnień, pozbawiając je na przykład spojrzenia prognostycznego, które dla planisty jest ważniejsze niż retrospekcja przeszłości. Również ubogi jest przekaz kartograficzny omawianych procesów. Prezentowane w tekstach rysunki ilustrują przeważnie stany uchwycone z lat 80. XX wieku, a więc mają

już dziś wartość kronikarską. W każdym rozdziale podręcznika mocniej rysują się procesy przemian, które zachodziły w miastach, a słabiej dzisiejsza ich rzeczywistość i jej geneza.

Wartościowym przekazem podręcznika dla specjalistów zajmujących się planowaniem przestrzennym jest niewątpliwie porządkująca narracja omawianych zagadnień wzbogacona o syntetyczne definiowanie uchwyconych zjawisk. Informując o podręczniku i specjalizacji geografia urbanistyczna pragnie się podkreślić realną możliwość poszerzania współpracy architektów i urbanistów z geografami, a także wyraża się nadzieją, że pola zainteresowań badawczych obu stron będą się zbliżały.

Jan Maciej Chmielewski, prof. dr hab. inż. arch.
Katedra Urbanistyki i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej

A NEW PUBLICATION ENTITLED "GEOGRAFIA URBANISTYCZNA" (URBAN GEOGRAPHY)

JAN MACIEJ CHMIELEWSKI

The editorial team of "Kwartalnik Architektury i Urbanistyki" has received a book publication edited by Stanisław Liszewski whose title alone is reason enough to present it to the Readers of "Kwartalnik". "Geografia urbanistyczna" (Urban Geography) is a university course book prepared for the occasion of launching a new master's academic course in Urban Geography at the Faculty of Geography of the University of Łódź. The book is the result of a common effort of eleven authors specializing in Geography and associated with the University.

As a discipline, urban geography originates from research in the field of geography of human settlement, and associating it with urban planning stemmed from the authors' conviction that the knowledge necessary to bring spatial order to contemporary cities and settlements is of interdisciplinary nature, and as such merits greatly from the contribution of geographers.

Seeing the city as a live organism, with all its multi-layered complexities, allows for different points of view and a deeper insight into this extraordinary phenomenon of human activity. Undoubtedly, urban-oriented geographical research reveals the characteristics of the city in a most comprehensive manner, which makes it fit to be made use of in a variety of initiatives for the improvement and better organisation of city-dwellers' living conditions.

The modern approach to urban planning, especially with regard to design, has made way for a number of topics previously overlooked. The commonly adopted concept of sustained development has forced urban planners to tackle issues with a focus on urban restoration, revitalisation of areas under crisis, revalorisation of cultural heritage and, generally speaking, humanisation of the urban environment.

What has become a real challenge to urban planners is plans to restore historic built environment. In European cities new functions are being assigned to former ports, industrial plants, railway stations, military units, which – often located in now highly urbanised areas – have become sources of conflict. When taking up such tasks, an important prerequisite for making the right decisions is good knowledge of the structures to be transformed and of the social consequences bound to be brought by such transformations. Therefore, an educational programme offered to urban planners by geographers would prove a very helpful asset in the process of effective planning. However, this path of research is but slightly visible in the book, which is to be regretted in view of how valuable it can be to the framework of sustainable development of settlement structures. These processes are guided by the concept of creating a dense, power-efficient city, preventing suburbanisation which threatens primarily the natural heritage of the suburban areas.

The modern European city is afflicted by a number of ailments, which affects or should affect town development. Most of these ailments have been discussed in the book by referring to previous geographical research and discussing it from the geographical point of view. The discussion of issues such as ageing of the urban population, centrifugal migration, growing transportation problems, increasing human pressure on the natural environment, deurbanisation of settlement systems, polarisation of socio-spatial structures and many others will be a valuable message to stu-